

KÜRT SORUNU İÇİN BÜTÜNLÜKÇÜ BARIŞ YÖNTEMİ

Prof. Dr. Ayşe Betül ÇELİK
KASIM 2024

BARIŞ
— **VAKFI** —

WEGFA AŞİTİYÉ - PEACE FOUNDATION

KÜRT SORUNU İÇİN BÜTÜNLÜKÇÜ BARIŞ YÖNTEMİ

Prof. Dr. Ayşe Betül Çelik

**BARIŞ
- VAKFI -**
WEDFA ASITIYE - PEACE FOUNDATION

KÜRT SORUNU İÇİN BÜTÜNLÜKÇÜ BARIŞ YÖNTEMİ

Bariş Vakfı Yayınları

Rapor: 5

Düzelti:

Kapak tasarım ve mizanpaj: TMM AJANS

Basım Tarihi: Kasım 2024

Basıldığı Yer: Berdan Matbaa

Sertifika No: 45750

İSBN: 978-605-83546-9-2

Bu yayın ücretsizdir. Satılamaz. Tüm hakları saklıdır.
Bariş Vakfı'nın izni olmadan çoğaltılamaz.

Bariş Vakfı

Web: www.barisvakfi.org

E-Posta: info@barisvakfi.org.

Facebook: /barisvakfi

Twitter: @barisvakfi

Adres: Kalyoncu Kulluğu Mah. Ömer Hayyam Cad. Aydın
Apt. No: 40 Kat:1 D:5 34435 Beyoğlu / İstanbul

Tel: +90 212 249 26 54

Faks: +90 212 249 26 54

İÇİNDEKİLER

Yazar Hakkında.....	4
Sunuş.....	5
<i>Kürt Sorunu İçin Bütünlükçü Barış Yöntemi.....</i>	7
<i>Aktörler, Pozisyonlar, İhtiyaçlar.....</i>	7
<i>Farklı Seviyelerde Barış Yapma Yöntemleri.....</i>	9
<i>Müzakere/Liderler Diyalogu.....</i>	9
<i>Müzakere Aşamaları.....</i>	12
<i>Ulusal Diyalog.....</i>	14
<i>Kolaylaştırıcılı/Arabuluculu Diyalog.....</i>	15
<i>Barışın Toplumsallaşması.....</i>	18
<i>Çoklu Sorunlara Çoklu Barışçıl Müdahaleler.....</i>	21
<i>Her Barış Süreci Riskler Ve Olanakları İçinde Barındırır.....</i>	23
Sonuç.....	23

Yazar Hakkında

Prof. Dr. Ayşe Betül Çelik, 2002’de Binghamton University’den Siyaset Bilimi doktorası almıştır. Halen Sabancı Üniversitesi’nde siyaset bilimi ve çatışma çözümü alanlarında ders veren Çelik, doktora tezini İstanbul’daki hemşeri ve Kürt dernekleri üzerine yazmıştır. 2009’da American University (ABD) ve 2013’te de University of Sydney’de (Avustralya) ziyaretçi öğretim üyeliği yapmıştır.

Çalışma alanları; çatışma çözümü, Kürt sorunu, zorunlu göç, sivil toplum ve barış inşası, toplumsal kutuplaşma ve mutabakat, toplumsal cinsiyet barış inşası yöntemleridir. Türkiye’de 90’larda yaşanan zorunlu göçü anlattığı “Zorunlu Göç” ile Yüzleşmek: Türkiye’de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası adlı ortak yazarlı ve barış süreçlerinin nasıl canlandırıldığını incelediği Türkiye’de ve Dünyada Barış Süreçleri: Anlamak ve Canlandırmak adlı bir düzenleme kitabı bulunmaktadır.

Prof. Çelik, siyasi partiler ve çeşitli sivil toplum kuruluşlarına çatışma çözümü ve barış süreçleri konusunda danışmanlık yapmıştır. Akdeniz Kadın Arabulucular Ağı Türkiye grubunun liderliğini yürütmekte aktif olarak projelerde danışman ve eğitimci olarak görev almaktadır.

Sunuş

Türkiye’de 1 Ekim 2024 tarihinde TBMM’de yaşanan sürpriz tokalaşma sonrası yeni bir siyasi hava esmekte. Tokalaşma ilk adımının Türkiye’nin Türk milliyetçiliğın ana akım temsilcisi MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli’den gelmesi ve muhatabının Kürt demokratik hareketinin temsilcilerin en büyük partisi DEM Parti Eş Genel Başkanı Tuncer Bakırhan ve milletvekilleri olması beklenmeyen bir gelişmeydi.

Devlet Bahçeli’nin tokalaşma sonrası ilk cümlelerinden birinin “dünyada barış isterken kendi ülkemizde barışı sağlamak lazım” olması adeta yeni dönemin işaret fitili oldu.

Bu nedenle bu doğrultudaki her türden gelişmeleri toplumuzun her kesimi merakla, farklı beklentilerle dikkatle izlemekte. Her mecrada tartışılmakta, konuşulmakta.

Hiç kuşkusuz bunun nedenini özellikle de Cumhuriyet İttifakı’nın son sekiz senedir çok yönlü güvenlik politikalarının demokratik siyaset ve mücadele alanını büyük ölçüde tahrip etmiş ve hukuk, anayasa ve yasal hakları sınırlandırmış olması oluşturuyor.

Ayrıca Ortadoğu, İsrail’in ABD’ye sırtını yaslayarak Gazze’deki soykırımını ve farklı bölge ülkelere yönelik saldırılarının, suikastlarının etkisi altında.

Bu koşullar altında barış isteyenler, çatışma çözümünü çalışanlar, ‘Ne oluyor?’ ve ‘Ne yapmak gerekir?’ sorularına yanıt arıyorlar. Toplumda barış umutların filizlenmesi ve yeni bir yol açılması için temkinli iyimserlik içinde çaba gösteriyorlar.

Kurucularımızdan Prof. Ayşe Betül Çelik'in vakfımız için hazırladığı "Kürt Sorunu İçin Bütünlükçü Barış Yöntemi" başlık raporun, bu soruların yanıtı bulmayı kolaylaştıracağına inanıyoruz. Daha da ötesi barış isteyenler, barış için mücadele edenler ve çatışma çözümü çalışanlar için yol haritası işlevi görebilecek bir çalışma.

Öncelikle değerli Prof. Ayşe Betül Çelik'e kısa zamanda bizler için böylesine kıymetli bir çalışmayı yaptığı için çok teşekkür ederiz.

Bu çalışma Cumhurbaşkanı ve AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın ifadesiyle 'Tarihsel Fırsat Penceresi'nin Kürt sorununun demokratik çözümüne, silahların ve şiddetin toplumsal yaşamdan uzaklaştığı bir sürece açılmasına katkı sunmak için önümüzdeki kısa dönemde gerçekleştirmeyi planladığımız çalışmalardan ilki olacak.

Barış Vakfı'nın 17 Ekim 2024 tarihinde yaptığı "Gerçekçi Olarak Barışı İstemenin, Sözü Barıştan Yana Kurmanın Zamanı" başlıklı açıklamasında ifade edilen yaklaşım çerçevesinden bir dizi benzer çalışma yapacağız.

Bir anlamda, başta barış isteyenlerin ve çatışma çözümü çalışan sivil toplum kurumlarının ve bütün toplumsal aktörlerin daha fazla geç kalmadan geçmişin tecrübesiyle geleceğe, barışa odaklanmalarına katkı sunmak istiyoruz.

Bu çalışma bu yanıyla bir çağrıdır, bir davettir.

Barış Vakfı Yönetimi Başkanı

Hakan Tahmaz

KÜRT SORUNU İÇİN BÜTÜNLÜKÇÜ BARIŞ YÖNTEMİ¹

40 yıldır süren Kürt sorunu olarak bilinen sürecin birçok boyutu ve direkt ya da dolaylı etkilediği birçok kesim vardır. Başka benzer çatışmalardan biliyoruz ki bir çatışma uzun zaman sürdüğünde bu boyutlar ve etkilenen kesimler artar, çatışma karmaşıklaşır ve çözümü zorlaşır. Bu yüzden herhangi bir barış sürecinin başlangıçta temel zorunluluğu yıllarca süren çatışmanın detaylı ve dikkatli bir analizini yapmaktır.

Barış için tek bir model olmadığı gibi uzun yıllar barışa direnmiş çatışmalar aynı anda birbirleri ile uyumlu farklı barış mekanizmalarının devreye sokulmasını gerektirir. Kürt sorunu açısından baktığımızda bu farklı boyutlar nelerdir? Hangi aktörler ne isteklerde bulunmakta ve bu isteklerin altında yatan temel ihtiyaçlar nelerdir? Süreç tasarımı bu sorulara yanıt vermek hem sürecin kapsayıcılığı ve şeffaflığı hem de bir boyutta sorun çıkarsa sürecin başka boyutlardaki barış yöntemleri ile devamının sağlanması açısından önemlidir. Bütünlükçü barış süreçleri farklı alanlardaki farklı kesimlerin sorunlarının detaylı analizini ve bu tespitlerden yola çıkarak farklı barış metotları ile dönüştürmesine yönelik süreçlerdir.

Aktörler, Pozisyonlar, İhtiyaçlar

Çatışma çözümü çatışmayı birbirleri ile uyumsuz hedeflere sahip ya da sahip olduğunu düşünen bir veya birkaç taraf arasındaki ilişki olarak tanımlar. Her çatışmanın en az iki çoğu zaman çoklu tarafları vardır.

¹ Bu yazının ana temeli Gazete Duvar'dan Ceren Bayar'a verilen 22 Ekim 2024 tarihli röportajdır.

<https://www.gazeteduvar.com.tr/amp/prof-ayse-betul-celik-baris-icin-tam-da-chp-tabaninin-ikna-edilmesi-gerekiyor-haber-1729449>

Başta verilen tanıma göre bu aktörler en az bir konuda uyumsuz davranışlar sergilerler ya da uyumsuz oldukları kanısındadırlar. Dolayısıyla her aktörün “gerçekleri” ya da çatışmanın nedenleri, nasıl geliştiği ve nasıl sonlanması gerektiğine dair farklı hikayeleri vardır. Dolayısıyla, çatışma analizinde tarafların algılarının ve hikayelerinin kabulü ve bu farklılıklar üzerinden diyalogun nasıl yürütüleceğini düşünmek esas olmalıdır.

Çatışmanın ana aktörlerini çatışmadan direkt etkilenmiş kesimler oluşturur. Bu aktörlerin çatışmanın içindeki sorunlara dair farklı pozisyonları vardır. Her pozisyonun altında ise temel bir ihtiyaç yatar. Çatışmalar farklı kesimlerin karşılanmamış ihtiyaçlarından kaynaklanır ve barış olası bir ihtimal olarak belirdiğinde her aktör öncelikli ve esas olarak kendi ihtiyacının karşılanmasını ister. Bu bile barış süreçlerinde bir sorun teşkil edebilir.

Çatışma analizinde önemli olan çatışmaya taraf olmuş aktörlerin, bu aktörlerin pozisyonlarının ve ihtiyaçlarının belirlenmesidir. Türkiye'nin yakıcı meselesi Kürt sorununun da birçok boyutta çözülmesi gereken farklı sorunları vardır. Tablo 1'de görüleceği üzere 40 yıllık çatışmanın yarattığı farklı sosyo-ekonomik, siyasi, güvenlik ve ilişkisel birçok boyutu vardır. Ayrıca bu sorunlar devlet-Kürt vatandaşları, devlet-silahlı örgüt, silahlı örgüt-Kürt vatandaşları, köylü-korucu ve farklı toplumsal kesimler arasında ilişkilerde bozulmalar

TABLO 1- KÜRT SORUNUN FARKLI BOYUTLARI

EKONOMİK	POLİTİK/GÜVENLİK	SOSYO-KÜLTÜREL	İLİŞKİSEL
Altyapının zarar görmesi ya da tamamen yok olması	Siyasi kurumların ve demokratik yapıların zarar görmesi	Nüfusun yer değiştirmesi (Ülke içinde yerinden olmuş gruplar ve/ya da mülteciler) zarar görmesi	Devlet-vatandaş güvensizliği
Yavaşlayan kalkınma süreci	Katılımcı olmayan siyasi sistem	Muhafif grup ilişkileri	Toplumsal kutuplaşma
Mülkiyet ile ilgili uyuşmazlıklar (ör., göç sonrası emlak anlaşmazlıkları)	İnsan hakları ihlalleri	Zayıflayan sosyal doku	Toplumlar arası düşman algılarının artması
Bölgesel eşitsizlikler	Hukuki meşruluk problemleri	Zayıf sosyal hizmetler (Eğitim, sağlık vb.)	Köylü-korucu arasında gergin ilişkiler
Ekonomik bütçedeki dengesizlik (savunma kaleminin ağırlık kazanması)	Silahlı grupların varlığı	Sosyal dengesizlik (Çatışmanın toplumsal cinsiyet açısından farklı sorunlar yaratması)	

yaratmıştır. Bu ilişkilerin olumlu yönde değiştirilmesi için birçok barışçıl mekanizmanın devreye sokulması gerekmektedir.

Pozisyonlar genel olarak Kürt sorunu olarak nitelendiğimiz problem içindeki aktörlerin farklı meselelerdeki duruşlarıdır (örneğin, kültürel haklar konusunda Kürt hareketinin ve hükümetin duruşu gibi). Barış süreçlerinde çatışmaya neden olan meselelerin tek tek tanımlanması önemlidir. Çünkü bir meseleyi konuşurken hem karşı tarafın hem de toplumun nasıl reaksiyon vereceğini önceden tahmin etmek süreci kolaylaştırır. Bu yüzden müzakereler başlamadan bazı hassas meseleleri tespit etmek, süreçte çıkabilecek zorlukların daha kolay atlatılmasına yardımcı olabilir. Mesela 1998’de Nikaragua’daki Uzlaşma Komisyonu’na, süreçte yanlış anlaşılabilir hassas konuları araştırma görevi verilmiştir. Türkiye’deki geçmiş barış sürecinde ne yazık ki ne böyle bir analiz yapılmış ne de bu hassas konulara karşı nasıl bir yol alınacağı konuşulmuştur.

Uzun süreli çatışmalarda zamanla kutuplaşan tarafların barış algıları da farklılaşır. Bugün Türkler ve Kürtlerin barış istekleri farklı olabilir. Kürt sorunu ülke gündeminde zaman zaman aşağı sıralara kayabilir fakat demokratikleşme, hukuk, dış politika gibi birçok sorunun temelinde yatmakta ya da o sorunları etkilemektedir. Yani hem bir kesim için bir sorun bitmemiştir, hem de tüm ülke için bu sorun birçok sorunun temelindedir ve onları olumsuz yönde etkilemektedir.

Yukarıda da belirtildiği üzere sorunun farklı boyutlarının barışçıl dönüşümü için farklı barış yapma yöntemleri devreye sokulmalıdır.

Farklı Seviyelerde Barış Yapma Yöntemleri

Müzakere/Liderler Diyalogu

Barış yapmanın birçok yöntemi vardır; müzakere bunlardan sadece biridir. Müzakerede temel amaç çatışmaya neden olmuş sorunların çözülmesi yani tarafların ihtiyaçlarını karşılayacak modeller üretmektir. Tarafların ihtiyaçları temeldir, müzakere edilemez ama bu ihtiyaçların nasıl karşılanacağı müzakere edilir. Örneğin,

Kürt sorununda Kürtlerin kimlik hakları temel ihtiyaçtır. Ama bu ihtiyacın nasıl karşılanacağı müzakere edilebilir. Anadilde eğitim temel bir ihtiyaçtır, fakat bu ihtiyaç nasıl bir eğitim reformu ile gerçekleştirilebilir sorusu taraflarca müzakere edilebilir. Taraflar her bir sorunun altında yatan ihtiyacı anlayabilirse, pozisyonlarını değiştirebilirler. Pozisyonlara takılı kalmak, alternatiflere izin vermemek demektir.

Müzakereler için ne zaman en iyi zamandır sorusu taraflar açısından farklılık gösterebilir fakat her iki taraf da müzakere masasının kendisi için en iyi seçenek olduğunu anladığı zaman resmi olarak başlar. Fakat bu masanın kurulmasından önce de farklı dönemlerde liderler direkt ya da indirekt yollarla tekrar temas edip görüşebilirler. Bu açıdan baktığımızda da liderler için şartlar değiştikçe barış için olasılıklar da değişir.

Müzakereler başlangıcından bitişine kadar tanımı gereği güç gösterileridir. Taraflar, masaya savaşılarak elde ettiklerinden daha fazlasını almak için otururlar. Müzakere, iki katmanlı bir oyundur. Bir taraftan kamuoyunuza karşı tarafa taviz vermediğinizi söylemek, diğer tarafa ise çok taviz verdiğinizi söylemek durumdasınızdır ki hem masada daha çok taviz vermeye zorlanmayasınız hem de arkanızdaki kamuoyu desteğini kaybetmeyesiniz. Bu açıdan bakıldığında “zaman” da karşı tarafa karşı kullanılabilir bir kaynak olabilir. Taraflar, zamanı kullanarak daha fazla kârlı çıkacakları diğer süreçlere yatırım yapabilirler. Mesela FARC (Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia), Kolombiya hükümetiyle konuşmaya başladığında, daha kuvvetli olduğundan, zamanı karşısındakini oyalamak için kullanmıştır. Müzakere masasının bu tür güç oyunlarına sahne olması normaldir, fakat masanın çatışmada bir araç olarak kullanılmasının önlenmesi ancak liderlerin barışa dair samimiyetleri ve kararlılıkları ile olur. Ayrıca müzakere süreçleri, her iki tarafın da karşılıklı adım attığı, karşı tarafa bir şeyler sunması gereken süreçlerdir. Fakat bunları hem karşı tarafa hem de kendi kamuoyunuza nasıl çerçeveleyerek sunduğunuz önemli.

Bunlar dışında taraflar, bir yandan kamuoylarına müzakerede üstün oldukları izlenimini vermek için sık sıkı “biz müzakereye muhtaç değiliz, kuvvetliyiz” ar-

gümanını ileri sürebilirler ama bir taraftan da masayı deviren “kötü aktör” olmak istemezler. Yani ilginç bir şekilde süreç boyunca bu iki söylemi aktörlerin ağzından duymak mümkündür. Türkiye’deki süreçte de özellikle ilk başlarda bu söylemleri duyduk. Örneğin, Kasım 2014’de önce Bülent Arınç’tan sürece muhtaç değiliz açıklaması sonra ise Murat Karayılan’dan benzer bir açıklama gelmiştir.² Karşılıklı masayı “onlar devirdi” tartışması ise sürecin kötü gitmeye başlamasıyla daha çok duyulmaya başlanmıştır. Bu açıdan bakıldığında liderler dışındaki önemli sivil toplum aktörlerinin liderlere sürekli olarak masayı devirmenin kendilerini kamuoyunda kötü göstereceğini ve durumu açıklamakta zorluk çekeceklerini hatırlatmak önemli bir baskı yöntemi olabilir.

Müzakereler ancak tarafların, müzakerenin diğer bütün alternatiflerden daha iyi olduğunu düşündüğü sürece devam eder. Aslında masaya oturan her aktörün, müzakere dışında birçok opsiyonu daha vardır. Bu opsiyonlardaki durumları masadaki güçlerini de etkiler. Sürecin taraflarından biri olan AK Parti için geçmiş barış sürecinde bu opsiyon 2014 sonundan 2015 ortasına kadar seçimler oldu. Diğer bir deyişle seçimlerde daha güçlenmiş bir AK Parti, masada da daha güçlü olacaktır. Kürtler için ise bu denklem PYD’nin ve genel olarak Kürtlerin Ortadoğu’da daha kuvvetlenen bir aktör olmalarıydı.

Fakat etnik çatışmalara dair çalışmaların sonuçları bize etnik gruplar için müzakere masasının her zaman açık olduğunu gösteriyor. Bizde de durum bundan farklı değil. Barış Vakfı için 2022’de yazdığımız raporda³ 2015’te biten barış sürecinin hemen ardından yapılan KONDA kamuoyu araştırmasına atıfla barışın muhataplarla konuşularak uzlaşmayla çözülmesi gerektiğini düşünen yaklaşık %33’lük bir kesimin olduğunu ve bu oranın HDP’li seçmenlerde ortalamaya göre çok daha fazla olduğunu göstermiştik.

² Bakınız <http://t24.com.tr/haber/karayilan-surece-muhtac-degiliz-pkk-2011dekinden-daha-guclu,277618>

³ A. Betül Çelik, Evren Balta ve Mehmet Gürses. 2022. Kürt Sorununa Toplumsal Bakış (2010-2022). İstanbul: Barış Vakfı Yayınları.

Müzakere Aşamaları

Müzakereleri 3 aşamalı barış süreçleri olarak görebiliriz:

1) Müzakere öncesi: bu dönemde taraflar, sürecin nasıl ilerleyeceğini, süreçte hangi başlıkları konuşacaklarını belirlerler. Yani esas olarak bu dönem müzakerelere hazırlık dönemidir ve gizli olmak durumundadır. Bunun nedeni ise, her zaman süreci baltalamak isteyen yani savaştan nemalanan, barışın bozulması için uğraşan aktörlerin (bunlara 'oyun bozucular' denir) olma ihtimalidir. Bu gruplara bilgi verdiğinizde barış sürecinin sabote edilme ihtimali artar. Bunu Kolombiya ve Kuzey İrlanda örneklerinde gördük. Fakat Kuzey İrlanda'da oyun bozucuların patlattığı bombalara rağmen taraflar arasında iletişim kesilmemiş, böylece oyun bozucuların etkisi sınırlanmıştır. Türkiye'deki geçmiş barış sürecinde de aslında uzun bir süre gizlilik korunmuş, fakat sonrasında Oslo görüşmeleri basına sızınca süreç yara almıştır. 23 Ekim'de yaşanan TUSAŞ saldırısı sonrasında liderlerden gelen 'kardeşlik' ve bu sorunun çözülmesi gerektiğine dair kararlılık mesajlarını bu açıdan olumlu gelişmeler olarak okuyabiliriz.

2) Müzakere aşaması: Müzakere aşamasına geçmeden önce görüşen taraflara koruyucu yasal teminat getirilmesi önemlidir. Türkiye'de bu 2 Ekim 2014 tarihinde yürürlüğe giren ve "Terörün Sona Erdirilmesi ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesine Dair Kanun Kapsamında Yürütülecek Çalışmalara İlişkin Esaslar" başlığını taşıyan Başbakanlık Genelgesi ile sağlanmıştır. Fakat 28 Şubat 2015'te İmralı Heyeti ve hükümet görevlilerinin beraber bulunduğu ortamda okunan metnin bir müzakere ana başlıkları metni olup olmadığı konusunda taraflar sonradan anlaşmazlık yaşamıştır. Dolayısıyla süreç, tarafların müzakere meselelerini tartışmaya geçmeden çökmüştür. Bu yüzden de bu süreçte gerekli olan başka bir koşul olan 'kısıtlı şeffaflık' (yani kamuoyunun hangi başlıkların konuşulduğuna dair bilgilendirilmesi) aşamasına da geçilememiştir.

3) Uygulama: Müzakereler tarafların üzerinde anlaştığı bir metne dönüştükten sonra aslında sürecin en zor aşaması başlar; yani verilen sözlerin uygulanması.

Müzakere ile kabul edilmiş barış anlaşmalarının yarısı ne yazık ki uygulama safhasında çökmektedir. Çünkü taraflar ya hep anlaşmışlarından daha “kârlı” bir pozisyona geçebilmekte ya da süreç boyunca aslında in-
anmadıkları ve/veya sıkıştırıldıkları için kabul ettikleri pozisyonlarını hemen terk etmektedirler.

Müzakere sürecinde başka önemli bir konu da yol haritası ve zamanın nasıl kullanılacağıdır. Müzakerelere bir tarih eklemek bir yandan tarafların yapıcı çözümler bulması için baskıyı artırır ama bir yandan da taraflar için en optimal, en uygun çözümü bulmak için zaman gereklidir. Kesin bir zaman eklenmedikçe taraflar psikolojik olarak yıpranabilir ve sonuçtan uzaklaşabilir. 1994’te Guatemala ve URNG (Unidad Revolucionaria Nacional Guatemalteca) arasında gerçekleşen müzakereler öncesinde belirlenmeye çalışılan yol haritasında hangi konuların konuşulacağı, arabulucuların rolü, sivil toplumun sürece nasıl katılacağı, bu sürecin ne kadarının kamuoyuyla paylaşılacağı, zaman çizelgesi gibi konularda anlaşma sağlanmıştı. Türkiye’de de müzakere aşamasına geçilmeden önce bu konuların netlik kazanması gerekmektedir ve bu konularda ne kadar detaylı anlaşma sağlanırsa süreç o kadar sağlıklı yürütülür.

Liderler diyalogu yukarıda da belirtildiği üzere çatışmaya taraf olmuş kesimlerin temsilcileri ile yürütülen süreçlerdir. Müzakere açısından bu taraflar, en üst seviyede devlet ve silahlı örgütün lideridir. Kürt hareketindeki muhatap meselesine gelince Jonathan Powell’un Kuzey İrlanda’daki süreci anlattığı 'Teröristlerle Konuşmak' kitabını hatırlamak gerekir. Siz 50 yıl boyunca terörist olduğunuzu söylediğiniz bir aktörle birden konuşmaya başladığınızda tabii ki bunu topluma anlatmak zor oluyor. Bugün çatışmanın tarafı olan Kürt hareketi için muhatap “İmralı” ve “Kandil”dir. Dolayısıyla müzakerenin en önemli iki tarafı bu aktörlerdir. Daha önceki süreçte de onlardı ve barış sürecine zaman içerisinde verilen desteğin de gösterdiği gibi liderler dillerini değiştirdiklerinde bu aktörlerin “muhatap” kabul edilmesinde de toplumsal destek artmıştı. Sonuç olarak şu aşamada muhataplık konusunda anlaşma sağlanmamış gibi gözükse de barış yoluna girilince ve liderler barış diline geçince bu konudaki tartışma da ortadan kalka-

caktır. Çünkü barış ancak 'düşman' olarak gördüğünüz kesimlerle konuşarak olur. G. Afrika'da barışın mimarlarından Desmond Tutu şöyle der: "Eğer barış istiyorsanız arkadaşlarınızla konuşmayın, düşmanlarınızla konuşun".

Fakat bu süreçlerde olabildiğince çok önemli siyasi aktörlerin de sürece bir şekilde dahil edilmesi gerekir. Ana muhalefet partisi bu açıdan kritik bir yere sahiptir. Süreci desteklemesinin devamı için bu partinin de süreç konusunda bilgilendirilmesi aşağıda bahsedilecek olan barışın toplumsallaşmasındaki kritik rolü açısından önemlidir.

Ulusal Diyalog

Liderler arası müzakereler dışında uygulanabilecek ve liderler müzakeresine destek olabilecek bir süreç de ulusal diyalog modelidir. Ulusal diyalog, bir ülke içindeki derin siyasi, sosyal veya ekonomik çatışmaları kapsayıcı, katılımcı bir süreç aracılığıyla ele almak için tasarlanmış bir çatışma çözümü modelidir. Amaç, çözümleri kolektif olarak müzakere etmek ve ülkenin gidişatını belirlemek için çok çeşitli paydaşları (hükümet yetkilileri, muhalefet grupları, sivil toplum örgütleri, dışlanmış topluluklar ve bazen uluslararası aktörleri) bir araya getiren geniş tabanlı, barışçıl bir tartışmayı teşvik etmektir. Bu tür bir model literatürde oyun bozucu ded-iğimiz ve kendisini süreçten dışlanmış gören aktörlerin sürece katılımı açısından önemli bir model sunar. Yemen, Tunus ve Güney Sudan'ın da aralarında bulunduğu çeşitli ülkelerde farklı derecelerde başarı ile kullanılmış bir modeldir.⁴

Bu modelin başarısını arttıran bazı önemli unsurlar vardır. Meşru ve kapsamlı bir süreç sağlamak için tüm önemli siyasi ve sosyal grupların dahil edilmesi gerekir. Liderler müzakeresinde daha çok ölümlerin durdurulması ve tarafların bunun için gerekli şartları oluşturması konuşulurken ulusal diyalog modelleri, genellikle daha kapsayıcı ve barışçıl bir toplum zemini oluşturacak anayasal reformlar, yönetim yapıları, güç paylaşımı, insan hakları ve ulusal kimlik gibi temel konuları

⁴ Detaylı okuma için Berghof Foundation National Dialogue Handbook'a bakınız: <https://berghof-foundation.org/library/national-dialogue-handbook>

ele alır. Konsensüs yani birlikte karar alma metodu kullanılan bu süreçlerde önemli olan katılımcı hiçbir aktörün süreçte güç gösterisi yapmamasıdır. Bu yüzden de bu süreçlerde genellikle adaleti ve güvenilirliği sağlamak için dışardan bir aktöre ya da tarafsızlığından şüphe edilmeyen yerel bir kolaylaştırıcıya ihtiyaç vardır.

Önemli siyasi reformlara ve anlaşmazlıkların çözümüne yol açabilme potansiyeline sahip bu model gene de bazı olası sorunları içerir: Kilit paydaşların tam olarak iyi niyetle hareket etmemesi veya dış baskıların süreci baltalaması durumunda da başarısız olunabilir. Bu modelde tüm siyasi ve toplumsal aktörler önemli aktörlerdir ve olabildiğince çok aktörün sürece dahil edilmesi barış sürecinin kapsayıcılığı ve sekteye uğramaması açısından önemlidir.

Kolaylaştırıcı/Arabuluculu Diyalog

Çoğu etnik çatışma zorlu sorunlar doğurur. Bunlardan en önemlisi güven sorunudur. Tarafların birbirleriyle etkili konuşma yöntemlerini bilmemesi başka bir sorundur. Bu yüzden sürece barışçıl müdahale edebilecek genel olarak üçüncü taraflar dediğimiz aktörlere ihtiyaç vardır. Bu aktörler tarafların isteği ve davetiyle sürece katılabilirler ve taraflar üzerindeki etkilerine göre izleyicilik, kolaylaştırıcılık, arabuluculuk, hakemlik gibi rolleri üstlenebilirler.

Üçüncü taraflar, çatışmanın tarafı olmuş ve kemikleşmiş pozisyonları savunan aktörlerin pozisyonlarının değişmesini sağlayabilir. Çoğu zaman birbirine güvenmeyen taraflar arabulucuya sürecin akışını değiştirebilecek ve üçüncü bir yol buldurabilecek değerli/stratejik bir bilgiyi verebilir ya da kaynakları sayesinde arabulucu, bu bilgiye ulaşabilir. Tarafların birbirine olan güvenini arttırabilir. Her iki tarafla iletişimde olduğundan sıkışma durumunda daha yaratıcı önerilerle gelebilir. Tarafların kendi kamuoyu önünde yapamayacağı/söylemeyeceği şeyleri üstlenerek üzerlerindeki baskıyı azaltabilir. Anlaşma sonrası garantörlük yapabilir. Dünyadaki etnik çatışmaların birçoğu müzakere ya da üçüncü tarafların devreye sokulması yöntemlerinden biri ile çözülmüştür. Uluslararası Kriz Davranışı (ICB)

verilerine göre⁵ 1918-2001 arasındaki 434 uluslararası krizin 128'inde (yani krizlerin %30'unda) arabulucular devreye girmiştir. Başka bir veriye göre 1940-1992 arası iç savaşların müzakere yöntemi ile başarılı sonuçlanma oranı %62'dir.

Çatışmalı süreçte en erken giden ve en zor tesis edilebilen şey taraflar arasındaki güvendir. Barış sürecinin en iyi gittiği 'geri çekilme' döneminde bu tür güven eksikliği kaynaklı sorunlar da yaşandı. Süreçte ülke sınırlarından ne kadar PKK militanın çekildiği üzerinden yaşanan güvensizlik buna bir örnektir. Gene "önce siz şunu yaparsanız biz de bunu yaparız" türü açıklamalar bu tür çatışmalı süreçlerde yaşanan tipik güven eksikliği göstergeleridir. Üçüncü tarafların varlığı, taraflar arasında bu tür güvensizliklerde güveni tesis eden ve tarafların sözünden caymasını zorlaştıran bir mekanizmadır.

Her ülke üçüncü tarafın kimin olabileceğini ve taraflarla nasıl bir ilişki kuracağını kendi şartlarına göre belirler. Örneğin Güney Afrika, Kolombiya ve Nepal'de bu süreçler içeriden, organik süreçler olarak ilerledi. Guatemala'da ilk süreçte Katolik Kilisesi kolaylaştırıcılık üstlendi, daha sonra Birleşmiş Milletler arabuluculuk yaptı. Sudan'da daha bölgesel bir arabuluculuk süreci vardı. Kolombiya barış süreci ise Küba'nın kolaylaştırıcılığında gerçekleşti.

Bunun gibi üçüncü tarafların sürece olumlu katkıları dışında bazı örnekler bize süreç tasarımının ne kadar da hassas olduğunu gösteriyor. Örneğin Sri Lanka'da barış sürecinin başında Norveç'in olumlu katkıları, topluma sürecin ve arabulucuların katkısı iyi anlatılmadığı için olumsuz sonuçlandı. Bir ateşkes anlaşması imzalanmış ve hükümet ile Tamil Kaplanları arasında altı tur görüşme yapılmış olmasına rağmen, Norveç'in üçüncü taraf rolü, milliyetçiler tarafından Kaplanlara taraflı davranmakla ve bazı barış aktivistleri tarafından ise minimal bir barış gündemine odaklanmakla eleştirildi.⁶

⁵ Bakınız <https://sites.duke.edu/icbdata/>

⁶ J. S. Moolakkattu. 2005. Peace Facilitation by Small States: Norway in Sri Lanka. *Cooperation and Conflict*, 40(4), 385-402.

Türkiye’de ‘Sevr Paranoyası’ yani batılı ülkelerin topraklarımız üzerinde farklı emelleri olduğuna ve barış süreçlerine dahil edilmeleri durumunda ülkeyi bölmek isteyeceklerine dair bir korku var. Ayrıca son yıllarda Ortadoğu’da yaşananlar sebebiyle de Amerika ve Avrupa devletlerine karşı bir güvensizlik de mevcut. Olası bir üçüncü tarafın barış sürecine katılımında bu korkuların iyi araştırılması, ne tür aktörlerin bu korkuyu daha az tetikleyecekleri iyi belirlenmeli ve kamuoyuna bu aktörlerin rolü konusunda aydınlatıcı ve yapıcı bilgiler sunulmalı, başka çatışmalı süreçlerde bu tarafların olumlu katkıları anlatılmalıdır. Ayrıca ülke içinden seçilen bir grup da izleyici ya da kolaylaştırıcı bir rol üstlenebilir. Ama bizim gibi çok kutuplaşmış toplumlarda üçüncü göz ya da arabulucu konusunda iki tarafın da güvendiği ve tarafsızlığına ikna olduğu isimler bulmak çok zordur.

İster üçüncü tarafların olduğu ister olmadığı süreçlerde tarafların birbirlerine güven arttırıcı adımlar atması sürecin sağlıklı yürütülmesi açısından en önemli faktörlerden biridir. Güven arttırıcı mekanizmalar, iki tarafın güvenlik kaygılarının giderilmesi için devreye sokulması gereken mekanizmalardır. Mesela 1992’de Ruanda’da devreye sokulan bölgesel Afrika Birliği Örgütü’nün (OAU) gözlemci ekibi bu tür bir mekanizmadır. Güven arttırıcı mekanizmalar, yıllarca düşmanlaştırılmış tarafların tekrar ete kemiğe bürünerek karşınıza konuşabileceğiniz insanlar olarak çıkmasının sağlanması için, çatışmanın şiddetlenmesini engellemek ve görüşmelerin derinleşmesi için önemlidir. Bu mekanizmalar illa karşı tarafın pozisyonunu kabul etme ya da anlama anlamına gelmez, sadece karşı tarafla konuşmanın devamını sağlar.

En önemli güven arttırıcı mekanizmalar, insani güvenlik mekanizmalarıdır. Mesela uluslararası savaşlarda iki ülkenin anti-personel mayınlarını kullanmaması bir örnektir. Bu mekanizmalar, en çok müzakere öncesi aşamalarda etkili ve önemlidirler. Çünkü karşı tarafa değişime hazır olduğunuz sinyalini verir. Fakat bu mekanizmaların karşılıklı olması önemlidir. Bu bağlamda geçmiş barış sürecinde Kürt hareketi devletten yeni kalekolların yapılmamasını, baraj yapımlarının durdurulmasını ve askeri yolların yapımından vazgeçilmesini, devlet de Kürt

hareketinden ateşkesini sürdürmesini talep etmiştir. Ne yazık ki süreçte yaşanan sorunlar bu güven arttırıcı mekanizmaları devre dışı bırakmıştır. DEM partinin barış sürecine geçiş için yapılması gerektiğini söylediği “yol temizliği” yani Türkiye’nin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi’nin kararlarını uygulamasını ve Abdullah Öcalan’ın tecridinin kaldırılmasını istemesi de güven artıcı mekanizmalarının devreye sokulmasını istemesi olarak okunabilir.

Barışın Toplumsallaşması

Barış, çatışmada taraf olmuş ya da öteki olarak görülen kişiler, kurumlar ve grupların birbirlerine karşı psikolojik yaklaşım, tutum ve davranışlarında bir değişiklik içermek zorundadır. Bu hem bilişsel hem duygusal hem de davranış düzeyinde değişimi gerektirir. Barış “öteki” olarak görülen grupla yeni bir ilişki kurma biçimi geliştirmektir. Dahası, bu daha eşit kurulan ilişkinin kurumsal olarak koruma altına alınması ve siyasi kültürün dışlayıcı ve ayrımcı olmayan yeni bir dil üretmesini gerektirir.

Müzakerelerin başarısını etkileyen en önemli şeylerden birisi süreç başlamadan önce toplumun sürece hazırlanmasıdır. Barış, yıllarca düşmanlaştırdığınız kesimle insani bir düzlemde konuşma sürecidir. O yüzden yıllarca “hain, düşman, terörist” dediğiniz kesimi toplum nezdinde insanlaştıran bir dili benimsemeli ve konuşmanın önemi topluma anlatılmalıdır. Önceki barış sürecinde bu, “anneler ağlamasın” sloganıyla toplumsal dile evrilmiştir. Çünkü bunun Türk toplum normlarına en uygun, en kolay ve en hümanist bir dil olduğu düşünülmüştür. Bu her ne kadar kadınların rolünü sadece anneliğe kısırmış, erkeklerin rolüne de değinmemiş olsa da çok etkili olmuş bir slogandır. Fakat müzakerelerin topluma anlatılması konusunda genel olarak 2009-2011 dönemi başarısız sayılabilir. Habur krizi bunun en bariz örneğidir. Habur olayını Kürt kesimi “sınırdan ölülerini değil, canlı bedenlerini karşıladığımız çocuklarımız” diye görürken Türk kamuoyunun bir kısmı PKK’nin zafer nidası olarak okumuştur. 2013 Ocak’ında sürecin tekrar başlatılmasında bu sefer Akil İnsanlar Heyeti kurulması, sürecin topluma daha iyi anlatılması için önemli bir adımdı. Fakat bu süreç

çok kısa tutuldu ve toplumun beklentileri ve korkuları raporlandıktan sonra bu korku ve beklentileri karşılayacak adımlar atılmadı.

Türkiye gibi güçlü liderliklerin öne çıktığı ülkelerde liderlerin barış isteği ve barışın gerekliliğini anlatan söylemleri barış için kazanımdır. Fakat daha önemlisi, liderin dili ve barış sürecine olan iradeyi gösteren duruşudur. Süreç olumsuz yöne doğru evrildiğinde özellikle toplumsal liderlerin, yani sivil toplum, medya, akademi alanındaki liderlerin taraflara sağduyu çağrıları yapmaları ve onları tekrar masaya çağırmaları çok önemlidir. Ayrıca liderlerin süreçten caymaması için toplumsal seviyede kuvvetli bir barış desteğinin de oluşturulması gereklidir.

Toplumsallaştırılamayan barış süreçleri başarılı olmaz. Prof. Dr. Evren Balta ve Prof. Dr. Mehmet Gürses ile 2022'de Barış Vakfı için yazdığımız raporda da belirttiğimiz üzere barış meselesinde CHP seçmeni, AK Parti ve MHP seçmeni kadar homojen bir seçmen değil. Ya da liderini o kadar takip eden bir seçmen değil. Çünkü CHP seçmenin içerisinde 'ulusalcı' dediğimiz insanlar da var, özgürlükçü sola yakın insanlar da var. Mesela 'helalleşme' gibi bir söz CHP içinde bir kesimi mutlu ederken bir kesimi mutsuz ediyor. Barış için CHP içindeki ulusalcı kesimlerin ikna edilmesi gerekmektedir ve barış sürecine girilirse CHP kadrolarının da barış için çalışması gerekiyor. Bu açıdan da barışın toplumsallaştırılmasında kapsayıcılığın öneminin altını çizmek gerekiyor. Her türlü toplumsal ve siyasi aktörün farklı barış mekanizmalarının en azından birinde yer alması, sürece dair bir kısım bilgilendirilmesi ve sürekli olarak sürece dahil olduklarının hissini korunması önemlidir. Bu kapsayıcılık sadece siyasi aktörlerle sınırlı kalmamalı, toplumda farklı kimlikleri ve menfaatleri temsil eden grupların sürece bir şekilde nasıl dahil edileceği iyi düşünülmelidir.

Tablo1'de görüldüğü üzere 40 yıllık çatışmanın toplumsal seviyede de ağır sonuçları olmuştur. Toplumun bir araya getirildiği, birbirleriyle konuştuğu, önyargıların masaya koyulduğu, iyileşme, yakınlaştırma çalışmalarının yapıldığı modellere de ihtiyaç büyüktür. Çatışmalar hem liderler hem de toplumlar arasın-

da kutuplaşma yaratır. Bu kutuplaşmalar çatışma tariflerini ve barış isteklerini değiştirir, algılarımızı etkiler. Radikal'in "Onlar nasıl Çözdü" adlı yazı dizisinde Kuzey İrlanda barış sürecinin mimarlarından, IRA'nın babasını yaraladığı, kardeşini öldürülecek kişiler listesine aldığı İngiliz diplomat Jonathan Powell, Sinn Fein lideri Garry Adams ve baş müzakerecisi Martin McGuinness'le Başbakanlık'ta görüştiklerinde neler olduğuna dair şunları söylemişti: "Gerry ve Martin çok gergindi. Martin, toplantıyı yapacağımız odaya girdiğinde havayı yumuşatmak için "Demek bütün hasarların başladığı yer burası..." diye bir espri yaptı. Ben de "Evet IRA havan topunu Başbakanlık bahçesine attığında şuradaki cam patladı ve kardeşim kendisiyle birlikte Başbakan John Major'ı masanın altına zor attı." diye karşılık verdim. Dehşete kapıldı Martin. Çünkü o aslında 1922'de Başbakan Lloyd George ve Michael Collins arasında imzalanan İrlanda Kurtuluş Savaşı'nı bitiren ve İrlanda iç savaşını başlatan anlaşmadan söz ediyordu. Bense onun 1991'deki IRA'nın Başbakanlık eyleminden söz ettiğini sanmıştım. O gün anladım ki iki tarafın olaylara yaklaşımı, tarihi okuması çok farklı olabiliyor. Ama o günün sonunda aynı dili konuşmaya başlamıştık."

Barış sürecindeki en büyük engel hikâyede olduğu gibi farklı kesimlerin aynı yere bakıp farklı okumalar yapmasıdır. Barış, farklı tarih okumalarımızı dinleyebilme kültürünü geliştirmiş olmaktır. IRA tarafından babası yaralanan Powell, o gün Adams ve McGuinness'in elini sıkmayarak tavrını sembolik olarak ortaya koyduğunu ama bugün geriye baktığında pişmanlık duyduğunu, tavrının dar kafalılık olduğunu söylemiş ve şöyle demişti: "İki tarafta da kurbanlar varken affetmek kolay değil ama benden çok daha kötü durumda olanlar bile bunu zaman içinde başardı."

Barışın toplumsallaşması önündeki bir başka önemli sorun geçmişin ağırlığı. Her barış süreci önce umutları yükseltir. Başarısız her süreç ise toplumda büyük bir güvensizlik, umutsuzluk ve çaresizlik yaratır. Olası barış sürecinin en büyük sorunlarından biri bu toplumsal güvensizliktir. Farklı kesimlerin kafasında bu barış sürecinin altında yatan 'asıl amacın' ne olduğuna dair soru işaretleri vardır. Bunun süreç başlamadan bertaraf edil-

mesi gerekmektedir. Bunun için topluma 40 yıllık savaşın maddi, siyasi ve manevi yükü ve barışın kazanımlarının anlatılması için bir seferberlik düşünülebilir. Gene liderlerin, bazı kesimleri rahatsız eden kamusal yer isimlerini değiştirmeleri gibi, bazı sembolik jestleri barışa dair samimiyetin daha az sorgulanmasına yol açabilir.

Çoklu Sorunlara Çoklu Barışçıl Müdahaleler

Müzakere, barış yapmanın yöntemlerinden sadece biridir. Fakat sadece liderlerin konuşması barışın sağlanması ve kalıcı kılınması için yeterli değildir. Yukarıda da belirtildiği üzere Kürt sorununun birçok seviyede, farklı aktörleri etkileyen birçok sorunu vardır. Liderlerin konuşması negatif barışın oluşmasını yani şiddetin durdurulmasını sağlamada gerekli bir barışçıl yöntemdir. Fakat diğer sorunların çözümü için aynı anda ve liderler diyalogu ile uyumlu diğer barışçıl müdahaleler de tasarlanmalıdır. Örneğin, Kürtlerin anayasal haklarının tanınması için tasarlanan süreçte muhatap meclis yani yasa yapıcılar olarak tanımlanabilir ya da yukarıda anlatılan kolaylaştırıcı ulusal diyalog modeli uygulanabilir.

Bütünlükçü barış modeli, farklı seviyelerde birkaç yöntemi bir arada ilerletmekle oluşturulabilir. Meclis'te yasal düzenlemeler yapmak, bütün aktörleri kapsayan bir sürece girmek, liderler müzakeresi sağlamak ve toplumsallaştırma çalışmaları yapmak bu bütüncül yaklaşımın farklı ayakları olabilir. Liderler seviyesinde ve toplumsal seviyede birçok mekanizmayı aynı anda ve birbirleriyle uyumlu bir şekilde yönetmek daha sağlıklı bir süreç ve daha kalıcı bir barış getirir.

Başarılı süreçler, toplumca daha kolay meselelerin daha önce konuşulmaya başlandığı, en zor meselelerin ise en sona bırakıldığı süreçler olarak karşımıza çıkıyor. Bu yolla hem taraflar arasında hem de toplumda güveni arttırmış oluyorsunuz. Ayrıca bir başarı kazanmış olmak, moralleri yükseltir. Bu sene yayınlanan Prof. Mehmet Gürses ile yaptığımız çalışmamızda⁷ şu sonuca ulaştık: Kürt sorununda özellikle kültürel hakların tanınması barış konusunda atılabilecek ilk ve kolay bir adım ola-

⁷ Mehmet Gürses ve Ayşe Betül Çelik (2024). "Settling Softly: Ending War and Making Peace in Divided Societies," *International Interactions*, 50 (2): 624-651.

bilir. Bu tür çözümler Kürtlerin umutlarına Türklerin de korkularına çare olabilecek 'yumuşak bir çözüm' sunabilir. Kürtlerin kültürel haklarının tanınmasına ilişkin kısıtlamaları hafifletmeyi amaçlayan ve sistemin tamamen elden geçirilmesini gerektirmeyen tedbirlerin gerçekleştirilmesi, silahlı gruplarla doğrudan diyalogdan daha kolaydır ve daha kapsamlı barış süreçlerinin önünü açabilir. Böyle bir toplumsal güven oluşturulduktan sonra sorunun başka boyutlarının konuşulmasına geçilebilir. Çünkü şunu biliyoruz; sadece yasalarla bir barış yapılırsa da birçok önemli sorun devam edecektir.

Barış sürecinin başarılı olması çatışma içerisinde bulunmuş tarafların ilişkilerinin yeniden tesisini sağlayıp sağlayamadıkları üzerinden değerlendirilir. Bozulan ilişkilerin tamiri için gerekli algıların ve güvenin oluşmasını sağlayacak diyalogların oluşturulması, yapıcı ilişkilerin tekrar kurulması için gerekli kurumsal yapılanmalar kadar önemlidir. Yani bugün hakların garanti altına alınmasını sağlayacak anayasal değişiklikler kadar, savaşın yol açtığı zarar görmüş ilişkilerin iyileştirilmesi de çok, hatta belki daha da çok önemlidir.

Gene bu bağlamda toplumsal birliğin sağlanmasında önemli bir konu, silahsızlanma konusudur. Bu tür sorunlar belli bir toplumsal güven ortamı oluşuktan sonra konuşulabilir, böylece topluma barışın kazandırdıkları gösterilebilir. Silahsızlanmanın liderler diyalogu için bir önkoşul olarak sunulması toplumsal kutuplaşmayı arttırabilir. Aslında silahsızlanma çatışma çözümü literatüründe DDR (yani 'silahsızlanma, terhis ve topluma geri katılım') olarak bilinen süreçlerin bir parçasıdır. Ayrıca ülkemizde silahsızlanma denince sadece PKK'nin silah bırakması düşünülüyor. Oysa literatürdeki kelimeyi tam çevirdiğimizde "eski savaşçıların silahsızlanması" dememiz gerekir. Yani burada ayrıca konuşulması gereken bir konu da korucuların durumudur.

DDR çalışmalarının hepsi çatışma sonrası ya da anlaşma sonrası süreçleri olarak geçer. Çünkü bir silahlı örgütün ortaya çıkış sebepleri vardır. Dolayısıyla da bu sebepler ortadan kalkmadıkça silahların bırakılacağını beklemek gerçekçi değildir. Silahlı örgüt, ne olursa silahları bırakır, ne tür garantiler ister, ne tür hakların yerine getirilmesini talep eder? Bunlar iyi analiz edilip

konusulmalıdır ki silah, barış sürecinde bir tehdit olarak var olmasın. Dolayısıyla silah bırakma son aşamada olan bir şeydir. Erdoğan, barış sürecinde Kuzey İrlanda deneyimine referansla silahların betona gömülmesinden bahsediyordu. Kuzey İrlanda'da silahlar gerçekten de betona gömülmüştür ama süreçte ilerleme kaydedildikten sonra, en son aşamada ve bir üçüncü taraf gözetiminde olmuştur. Bunlar olmadan şu an ön koşul olarak bunu sunduğunuzda karşı taraf da sizden bir ön koşul isteyebilir. Fakat silahsızlanma ve ateşkes farklı süreçlerdir. Ateşkes hem müzakere masasındaki hem de toplumsal seviyedeki güvensizliğin giderilmesi için güven arttırıcı ortam sağlayacaktır. Barış yapacağını söyleyen tarafların şiddeti bir araç olarak kullandığı sürecin toplumda güven ve samimiyet yaratması beklenemez.

Her Barış Süreci Riskler ve Olanakları İçinde Barındırır

Barış süreçleri şiddetsiz bir toplumun oluşturulması için önemli bir dönüm noktasıdır. Fakat her barış süreci olanaklar kadar riskleri de barındırır. Bu risklerden ilki oyun bozuculardır. İyi bir barış süreci tasarımı oyun bozucuları iyi tespit etmekten geçer. Böyle bir sürecin yürütülmemesinden hangi aktörler çıkar sağlayabilir? Bu soruyu yanıtlamak ve analiz etmek gerekiyor.

Geride bıraktığımız barış süreci aslında çok daha kolay yürüyebilecek bir süreçti. Çünkü aktörleri daha azdı. Şu an bu meselenin ulus sınırları ötesine çıkmış bir boyutu da var. Dolayısıyla artık sadece iç aktörlerle yürütülebilecek bir süreç değil. Ve bir çatışma ne kadar çok aktör ve sorun içeriyorsa o kadar zorlaştırıyor süreci. Çünkü her bir aktörün pozisyonu ve her aktörün önemli bulduğu sorun farklıdır. Bu farklı aktörlerin ve farklı sorunların iyice analiz edilmesi gerekiyor. Çünkü yeni bir olası barış süreci çok daha karmaşık ve çok daha fazla aktör içeren bir süreç olacak.

Sonuç

Barış inişli çıkışlı, zor bir süreç. Kamuoyunun bilmediği zamanlarda başlayabilen, en zor zamanlarda bile belki de diyalogun sürdüğü uzun bir süreç. Guatemala'da tarafların konuşmaya başlaması ve anlaşmaya varması

arasındaki süre 10 yıl. Sudan’da 11 yıl. Her iki örnekte de tarafların ‘geri dönülemez/dönemeyeceğimiz noktadayız’ demesi bu sürecin son birkaç ayına denk düşer. Yıllarca husumet yaşamış tarafların bir gece aniden “barışmaya” karar vereceğini düşünmek gerçekçi değildir.

Barış sürecinin başarılı olması çatışma içerisinde bulunmuş tarafların ilişkilerinin yeniden tesisini sağlayıp sağlayamadıkları üzerinden değerlendirilir. Bozulan ilişkilerin tamiri için düşman algılarının bertaraf edilmesi ve güvenin oluşmasını sağlayacak diyalogların oluşturulması, yapıcı ilişkilerin tekrar kurulması için gerekli kurumsal yapılanmalar kadar önemlidir. Şiddetin durdurulması ve kollektif hakların garanti altına alınmasını sağlayacak anayasal değişiklikler kadar, çatışmaların yol açtığı zarar görmüş ilişkilerin iyileştirilmesi de önemlidir.

Başka yerlerdeki barış süreçleri ve karşılaştırmalı analizler gösteriyor ki genel olarak barış süreçlerini başarılı kılan birkaç faktör söz konusudur. Bunlardan ilki barış süreçlerinin hiçbir zaman salt iki taraftan oluşmadığını kabul etmektir. Barış süreçlerinin başarısı mümkün olduğunca çok aktörün sürece dahil edilmesini gerektirir. Güney Afrika barış sürecinin başarısı olarak genelde bu faktörün göz önünde bulundurulması verilir. Bu kapsayıcılık bir anda olmak zorunda değildir, adım adım da olabilir. Kuzey İrlanda’da, örneğin, müzakere masasına tüm taraflar davet edilmiş, gelmeyenlerin yeri müzakere masasında sembolik olarak tutulmuştur. İlk başta masaya gelmeyi reddeden milliyetçi Protestan kesim, süreç başarıya evrildikçe masaya gelmeyi kabul etmiştir. İkinci önemli faktör ise silahlı grupların varlığının uzun süre kalıcı olduğunun kabul edilmesidir. Çoğu örnek gösteriyor ki silahlı örgütler, müzakereleri devletçe kendilerini kandırmak üzere ayarlanmış süreçler olarak görebiliyor ve silaha son garantilerini almadan veda etmiyorlar. Mesela, Sudan’da SPLM/A (Sudan People’s Liberation Movement/Army), devletle bir çeşit siyasi güç paylaşımı garantisiz olmadan ateşkes yapmaya çağını belirtmiştir. Keza Guatemala’da da son aşamaya kadar süreç benzer şekilde ilerlemiştir. Son fakat en önemli faktörlerden biri barış sürecinin aynı zamanda birçok kanalda diyaloglar olarak sürdürülmesidir. Bu açıdan sivil toplum çok önemli bir role sahiptir. Özel-

likle ÷lkemizde olduğu gibi herhangi bir dış akt÷r÷n s÷rece dahil edilmesinin istenmediği durumlarda sivil toplumun gruplar arası k÷pr÷ kuruculuk işlevini yapması çok önem kazanır.

Barış, ulaşılmak istenilen bir yer olsa da aslında aynı zamanda o yolda y÷r÷nen s÷reçtir de. Bu yolda inişler, duraklamalar doğaldır. Barışın gelmesi, liderler için s÷re içerisinde duraksamalarda ve inişlerde bile teması kesmemek ve değişen dengelerin yeniden tahlili sonucunda ortaya çıkarken, barış aktivistleri için yıllarca verilen m÷cadelenin meyvesidir. Eğer bir g÷n T÷rkiye barışa ulaşırsa, bu sadece liderler istediği için değil, yıllarca bunun için çalışan birçok barış aktivistinin de emeği sonucunda olacaktır. Kamunun haberdar bile olmadığı zamanlarda yani “inişli” zamanlarda bile barış için yapılan çalışmalar ve farklı zamanların getirdiği dinamikler sonucu gelen barış, aslında aniden gelmemiştir. Barış topyek÷n bir plan olmalıdır. M÷zakere s÷recinde taraflar birden çok kere masayı terk edebilirler. Ama toplumlar barış s÷recini sahiplenirler ve liderlere baskı yaparlarsa masaya d÷nmek her zaman tekrar m÷mkündür. O y÷zden inancı ayakta tutmak ve barış m÷cadelesini değişik seviyelerde s÷rd÷rmek gerekir.

EŞİT, ÖZGÜR VE DEMOKRATİK BİR GELECEK İÇİN BARIŞ VAKFI

Kalyoncu Kulluğu Mah.
Ömer Hayyam Cad.
Aydın Apt. No: 40 Kat:1 D:5
34435 Beyoğlu / İstanbul

Tel: +90 212 249 26 54

Faks: +90 212 249 26 54

Web: www.barisvakfi.org

E-Posta: info@barisvakfi.org

Facebook: /barisvakfi

Twitter: /barisvakfi